

EK - 37

GÖZLEMLER
&
YORUMLAR

İKİ İNGİLİZ TÜRKİYE EKONOMİSİNİ
AYRINTILI YAZMIŞLAR

LINGEMAN 1947

MUNTZ 1950

EK – 37A

İNGİLİZ LINGEMAN EYLÜL 1947 TARİHİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ HAKKINDA NELER YAZMIŞ?

İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nde görevli, Ticari Müsteşar Lingeman ve Muntz, üç yıl ara ile iki çok önemli kitap yazmışlar:

“TÜRKİYE – Ticari ve Ekonomik Şartlar”

Türk yazarlardan Muntz'a bir tek Prof Tezel gönderme yapmış (a.g.e. sh 211) ancak nasıl oldu ise gönderme yaptığı kitap Lingeman'ın 1947 kitabı. Gönderme de Lingeman'ın, Thornburg'un 6 Temmuz 1947 günü İstanbul'da düzenlediği Basın Toplantı ile ilişkili. Her iki kitabı da çok önemsiyorum. Ülkemiz hakkında hiçbir kitapta bulunmayan bilgi ve göstergeleri içeriyorlar. Muntz, Lingeman'ın bıraktığı yerden alıyor Türkiye ekonomisini 14 Mayıs'a getiriyor. Böylelikle 1945- 1950 döneminin çok iyi bir fotoğrafı çıkıyor ortaya.

Bu iki kitabın bir özelliği, Thornburg (1949) ve Barker (1951) Raporlarından hemen önce yayımlanmış ve Türkiye'ye herhangi bir maliyet yükü getirmemiş olmalarıdır. Diğer iki Amerikan Raporu'nun ise maliyetleri dolaylı bir şekilde Türkiye'ye yüklenmiştir. Barker Raporu'nun maliyeti kırk bin Dolar dolaylarındadır! Thornburg ve Barker Raporları Türkiye'de geniş bir şekilde tartışılmış iken Lingeman-Muntz kitapları üzerinde hiç kimse durmamıştır.

Aşağıda Lingeman'ın ilgi çekici bulduğum bölümlerinden özetler veriyorum:

1934 ve 1935 yıllarına ait milli gelir tahminleri 1150 ve 1300 milyon TL'dir. Daha sonraki yıllar için herhangi bir milli gelir tahmini yayımlanmamıştır. ¹

Kontrol ettim. DİE'nin Milli Gelir tahminleri 1947 sonrası başlamış! Bilmiyordum...

Lingeman, 24 üncü sayfada Türkiye'nin 1934 – 1939 döneminde aldığı dış kredilerin listesini vererek 1947 yılında Türkiye'nin dış borcunu hesaplamış:

1934 – Sovyet Kredisi.....	8 milyon \$
1938 – İngiliz Kredisi.....	16 milyon £
(Lingeman, 10 milyon £ olarak göstermiş, 6 milyonu askeri teçhizat için idi)	
1938 – Alman Kredisi.....	150 milyon RMark

¹ Sayfa 21

(Lingeman bunu unutmuş, göstermemiş)

1939 – İngiliz Kredisi (askeri teçhizat için).....	29.5 milyon £
1939 – İngiliz – Fransız Kredisi.....	15.0 milyon £
1939 – Fransız Kredisi.....	264.75 milyon FF

Lingeman bu kredilere bütçe açıklarını ve devalüasyon masraflarını ekleyerek 1947 yılı eylül ayı itibarı ile dış borçları 751 milyon TL olarak vermiş.

Lingeman’a göre, Sümerbank özel üreticilerden 55-65 kuruşa aldığı bezi 110 – 120 kuruşa satıyormuş. Savaş yıllarında (1947 yılına kadar) “tekel” satış yapıyormuş. Sümerbank’ın 1947 yılında tekstil sektöründe üretim payı % 60.

Şeker fiyatlarına yapılan zamlar sayesinde Maliye Bakanlığı’nın önemli gelir sağladığına değinen Lingeman (Cahir Kayra’nın deyimi ile “hava”dan gelen para), kırsal kesimde şeker tüketiminin bulunmadığını, pekmez, üzüm ve meyve ile yetinildiğini anlatıyor. ²

Lingeman da, Thornburg gibi, Karabük’deki üretim dengesizliklerini açıklıyor. ³

İki yüksek fırından toplam 350 bin ton pik elde ediliyor. Bu miktar pik 288 bin ton çelik üretebilecek iken, çelikhanenin kapasitesi sadece 150 bin ton. Pik satışı ise yok – ülkede o tarihte döküm sanayii kurulmamış. Haddehane kapasitesi ise sadece 60 bin ton. Başka deyimle haddehane kapasitesi üretimi son derece düşük bir seviyede kısıtlamış durumda. Lingeman bunu belirtiyor. Thornburg ise son derece eleştirel bir üslupla “sınai ucube” deyimini kullanacak 1949 yılında yayımlanacak raporunda.

Lingeman, yorum yapmadan o tarihe kadar yeni meclis binası ile Anıtkabir’e harcanan meblağları veriyor:

TBMM yeni binası (27 Mayıs sonrası bitirilecek ve kullanıma açılacak) için harcanan, 15 milyon lira. Kalan gerekli harcama 25 milyon TL.

Anıtkabir - Harcanan para 2.5 milyon lira. 1947 Bütçesi 2.5 milyon lira imiş ama 2 milyonu iptal edilerek *daha acil* bir işe kaydırılmış. Ayrıca yüklenici ile ihtilaf varmış. ⁴

Demek ki 1947 yılında Türkiye’de bayındırlık projeleri içinde anıtkabirden daha acil işler varmış? Araştırılmalı...

² Sayfa 29

³ Sayfa 85

⁴ Sayfa 129

Lingeman, enerji yatırım projelerine de değiniyor. Devam eden tek enerji yatırımı İngiliz Metropolitan – Vickers firmasının sürdürdüğü Çatalağzı Termik Santrali. 1948 yılının ikinci yarısında tamamlanacak – Enerji Nakil Hatları hariç.

Diğer projeler, Tunçbilek – Sarıyar – Kadıncık vs kağıt üstünde projeler. Lingeman 3 MW’lık Defne (Harbiye – Antakya) hidrolik santrali yanlışlıkla 70 MW olarak vermiş. Ya da birileri ona yanlış bilgi vermişler.

Lingeman, birçok yazarın karıştırdığı ilk çimento fabrikalarımızı da düzgün bir şekilde tespit etmiş:

İlk iki fabrika (1912 – 1913) Darıca ve Eskişehir. Önce rakip iki şirket (sahipleri Türk) sonra birleşmişler. Sektörün gelişimi şöyle:

- 1 Darıca – Kuruluşta 20 bin ton kapasite. 1942 – 1947 arasında üretim yok.
- 2 Eskişehir (Gebze yakınlarında. Birçok yazar bu fabrikayı “Eskişehir” olarak vermiştir. İlk kapasite 20 bin ton. 1940 yılında üretimi durdurmuş.
- 3 Ankara Çimento Fabrikası. Önce Fransız şirketi. Daha sonra İş Bankası ile ortak olmuş. İş Bankası hisselerini Belediye’ye devretmiş. 1947 yılında Sümerbank işletiyor. Kuruluş yılı 1928. İlk kapasite 15 bin ton.
- 4 Kartal Yunus Fabrikası. Kuruluş 1930. İlk kapasite 65 bin ton. Daha sonra (1939) 150 bin ton. Anadolu Çimento şirketi ile Belçikalı ortak.
- 5 Zeytinburnu Fabrikası. İlk kapasite 30 bin ton (1930). Daha sonra (1937) 150 bin ton. Fransız – Türk ortaklığı 50-50.
- 6 Kurt (Bakırköy) 15 000 ton kapasite. Kuruluş yılı? Üretime son verdiği yıl? 1937 yılında Anadolu Çimento şirketi tarafından satın alınmış. 1950 yılından önce üretimini durdurmuş?
- 7 Sivas – 1943 Sümerbank. Kapasite 90 000 ton.

NOT: Bu fabrikaların 1950 yılında toplam kapasiteleri 400 bin ton iken, 1965 yılında (1960 – 65 arası yeni fabrika kurulmamasına rağmen sadece inşaat halindekielerin üretime geçmesiyle) kapasite ve üretim 4 milyon tonu aşacaktır.

Lingeman kitabın 122-124 sayfalarında Türk Hava Kurumu’nu anlatmış. Etimesut’taki uçak ve Çiftlik’teki Uçak Motorları fabrikaları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş. Sonsöz olarak uçak motorları fabrikası (1947 yılı ekim ayında üretime geçmek üzere) hakkında şunları söylemiş:

Ülkenin genel sanayileşme planı içinde bu fabrika başarılı bir rol oynayabilir. Hafif krank milleri, dişliler, valfler, civata ve somunlar gibi hassas parçaların üretiminde başka kuruluşlara yan sanayi olarak görev yapabilir. Hafif alaşım ve pirinç dökümhanesi ayrıca yararlı bir birim.

Nasıl bilsin ki İngiliz, 1949 yılında Hava Kuvvetleri Komutanı “*Amerikan yardımından bedava uçak almak dururken, uçak fabrikasına parayla sipariş verirsem, yarın bu millet beni asar*” diyerek her iki fabrikayı da ölüme mahkum edecektir. Uçak motorları fabrikası, kuruluşundan 7 yıl sonra traktör fabrikasına dönüşerek, canını kurtaracak, uçak fabrikasında ise, MKE’ye devredildikten sonra her türlü sınai üretim 1959 yılında durdurulacaktır.

Lingeman’a göre 1947 yılına kadar dış kaynak kullanımı:

Lingeman, 1945 yılında Ex-Im bankasından talep edilen 500 milyon Dolara karşı 1946 yılında sadece 25 milyon Dolar alındığını teyit ediyor. Truman Doktrini kapsamında sağlanan 100 milyon Dolarlık hibenin askeri teçhizat alımında kullanıldığını hatırlatıyor. Türkiye o günlerde (Temmuz 1947) Paris’te Yardım Örgütü’nden 615 milyon Dolar kredi istemiş. Ret edilmiş. Lingeman bu kredi talebinin 400 – 500 milyon Dolar olduğunu ileri sürüyor. Kitabın 135 –137 inci sayfalarında toplam 5.3 milyar TL’lik yatırım projeleri demetinin ayrıntıları var. Bunlar Türkiye’nin yabancılara sunduğu bir çok kalkınma planı alternatiflerinden biri ve benim tespit edebildiğim kadarı ile en büyük paket.

Thornburg o günlerde Türkiye’de. 6 Temmuz 1947 günü İstanbul’da bir basın toplantısı yapmış ve hükümete karşı sert eleştirilerde bulunmuş. Lingeman bu açıklamaları veriyor ve de yorumluyor. Lingeman, Thornburg’dan daha ılımlı.

Kitabın 162 inci sayfasında son derece ilgi çekici bir tablo var. İstanbul’da Shell şirketinde çalışan bir memurun (ailesi 4 kişi) aylık giderleri, toplam olarak 519 lira. Aylık maaşı ise 100 lira (net). Bu kişi 1938 yılında aylık 519 liraya tekabül eden mal ve hizmetler kümesini 100 liraya alıyormuş. Bazı birim fiyatlar ile 519 liralık hesaba giren kişi başına günlük tüketim değerlerini veriyorum (kuruş/kg – gram/kişi/gün olarak):

ÜRÜN	BİRİM FİYAT Kuruş/Kg	GÜNLÜK TÜKETİM gram/kişi/gün	AYLIK TÜKETİM TL
Ekmek	30	625	22.50
Et	275	125	41.25
Balık	350	60	28.00
Taze Tereyağ	730	8	7.30
Zeytinyağı	320	8	12.80
Peynir	450	24	13.50
Pirinç	196	32	7.84
Kahve	700	8	7.00
Çay	1 600	2	4.00
Elektrik	23.5 krş/kwst	141 wattaat/kişi	4.00

Bu ailenin ev kirası ayda 60 lira imiş. Et ve balık giderleri aylık toplam 70 lira olarak hesaplanmış. Bunu sıfır kabul etsek dahi günde kişi başına 24 gram peynir ve 32 gram pirinç tüketerek açlık sınırında süründüklerini görüyoruz, 1947 yılında Shell şirketinde çalışan bir memur ile eşi ve iki çocuğunun.

İşte Türkiye'nin 1947 yılında kişi başına milli geliri: $100 \times 12/4 = 300$ TL/kişi/yıl

Bu birim fiyatlarla bir petrol şirketinde iş bulmuş bir vatandaşımızın sürüdüğü bir yıl imiş 1947.

Lingeman kitabına aldığı toplam 39 Ek arasında Türkiye'nin 1947 yılı eylül ayında altın-döviz rezervleri ile iç ve dış borçlarının ayrıntılarını da veriyor.⁵

NOT: Muntz'un işi, Lingeman'ın kitabı sayesinde, daha kolay olmuş. Çünkü Lingeman sıfırdan başlayarak çok değerli bir eser hazırlamış.

Türk yazarlarının bu iki kitabı görmemiş olmaları da her iki kitabın da Milli Kütüphane dışında, İngiltere Büyükelçiliği dahil, Türkiye'nin üniversite kütüphanelerinde bulunmaması da ilgimi çekti.

Türkiye hakkında bu kadar önemli iki kitap araştırmacılarımızı (Prof Tezel dışında) teğet geçmiş.

1948 yılında ithal ürün örnekleri

⁵ Sayfa 158 ve 160.

Kinin ve İngiliz gabardini

EK – 37B

İNGİLİZ MUNTZ'A GÖRE

TÜRKİYE’DE EKONOMİK VE TİCARİ ŞARTLAR

NİSAN – MAYIS 1950

İngiltere’nin Ankara Büyükelçiliği’nde LINGEMAN’dan sonra Ticari Müsteşar olarak görev yapmış T.G.A. MUNTZ’un Nisan 1950 tarihinde yazdığı, önsözünü ise 16 Mayıs 1950 günü imzaladığı “TURKEY” başlıklı kitaptan önemli alıntılar. Bu kitap bir dönemin başlamak olduğu günlerde yazılmıştır. Sona eren dönem hakkında, politik konulara hiç değinmeden ülke ekonomisinin en ayrıntılı raporunu oluşturmuştur. İçindeki tablolar son derece değerlidir. Türk yazarların bu kitaptan yeterli ölçüde yararlanmamış olmalarını anlamıyorum.

Alıntılara geçmeden önce kitabı kısaca tanıtmak istiyorum. Kitabın bölümleri:

- 1 – Finans (Bütçeler – Milli Gelir – İç ve Dış Borçlar – Fiyatlar – Kurlar – Bankacılık – Faizler – Tasarruf – Sigortacılık)
- 2 – Dış Ticaret
- 2 – Tarım ve Hayvancılık
- 3 – Sanayi
- 4 – Madencilik
- 5 – Ulaştırma
- 6 – Bayındırlık - Enerji
- 7 – Dış Yardım ve Yatırımlar
- 8 – Sosyal konular
- 9 – Ekler (Toplam 34 Ek, genellikle ayrıntılı ve önemli tablolar)

Muntz’un tespitleri arasında 1938 yılına kıyasla 1948 yılında milli gelir içinde sanayi sektörü payının % 56 artmış olduğu tahmini vardır. Muntz bu tahminini tekstil, şeker, çimento ve madencilik alanındaki üretim artışlarına dayandırmakta ve gerçek rakamlar vermektedir. DİE’ye göre ise 1950 yılı sanayi sektörü hasılası, 1939’a kıyasla % 28 küçülmüştür! Yine DİE’ye göre Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı yatırımları öncesi, 1933 yılının sanayi sektörü hasılası 863 milyon TL (1948 sabit TL) iken 1950 yılının sanayi sektörü hasılası 1014 milyon TL’dir. DİE, sanayi “yok” denecek kadar cılız iken, 1950 yılının % 85’i düzeyinde olduğunu iddia ediyor. Muntz ise “makul”ü yakalıyor.

Muntz’un tabloları arasında belediyelerin ürettikleri elektrik enerjisinin miktarları ve hizmet verdikleri kent nüfuslarını içeren bir tablo vardır. Bu tabloya göre Türkiye’de 1947 yılında kentlerde yaşayanların günde kişi başına tükettikleri elektrik enerjisi (wattsaat olarak) şöyledir:

Ankara ve İstanbul: 750
 Ege Bölgesi: 460
 Çukurova Bölgesi: 300
 Diğer iller: 95

Bayındırlık bölümünde büyük inşaatlardaki duruma da değinen Muntz, Anıtkabir inşaatına 8 milyon lira harcandığını, 16 milyon lira daha harcanacağını açıklıyor. Bu durumda aynı tempo ile devam edilirse 12 yıl sonra tamamlanacak Anıtkabir.

Kitabın önsözünde yazarın çok önemli bir tespiti var:

"ECA (Ekonomik İşbirliği İdaresi), ABD Export-Import Bankası, Dünya Bankası gibi kuruluşlardan sağlanan kaynaklar, ülke kalkınması için son derece önemli olmuştur ve ileride de olacaktır. Bu kaynaklar olmasa idi ithalattaki kısıtlamalar dramatik ölçüde olacak, kalkınma için gerekli makinelerin ve sanayi için ham maddelerin eksikliği son derece büyük boyutta hissedilecekti."

Muntz ayrıca hükümetin şu hususların bilincinde olduğunu ve bu doğrultuda çaba gösterdiğini yazmıştır:

"Dış yardım (teknik ve mali) sağlanabilirse ülke kalkınması için yararlı olacaktır. Yabancı sermaye yatırımlarının cazip hale getirilmesi amacı ile ilk adımlar atılmıştır"

Muntz'un kitabı İngiliz Board of Trade tarafından yayımlanmış. Resmi bir yayın. Görebildiğim kadar hiçbir Türk yazarın (Thornburg'u eleştirdikleri gibi) Muntz'u eleştiren bir makalesi yok. Tekzip de görmemiş. Dolayısı ile yukardaki alıntılardaki iddiaları doğru kabul edebiliriz. Bu durumda Hazine'deki Kemal Beyin 2003 yılında yazdıklarına ne demeli? ⁶

ÖNSÖZ

Yeni Devletin 1920 Nisanı'ndan 1950 Mayıs'ına kadar uzayan ilk 30 yılında Türkiye bütün dünyaya, son derece zor şartlara rağmen istikrar içinde, **dıştan hiç borç ya da yardım almadan**, aksine eski Osmanlı borçları için dışarıya net bir borç ödemesinde bulunarak, kısaca tamamen kendi özkaynaklarına dayanarak hızla kalkınmanın (30 yılda % 6.2 yıllık ortalama dolayında bir kalkınma gerçekleşti) parlak bir örneğini vermiştir.

Kendisinden (Sayın Kurdaş'dan) yazılı olarak soracak ve cevap verirse burada yayımlayacağım.

⁶ Bkz. EK - 36

MUNTZ'a geri dönelim:

Birinci bölümde (Finans) şu ilginç tespitleri var.

A - Bütçe 1948 yılında % 11.46, 1949 yılında % 9.59, 1950 yılında ise % 13.24 açıkla **sunulmuş**. 1950 yılının yüksek oranlı açığının ECA'dan alınacak 154.9 milyon liralık kaynakla kapanacağı ilan edilmiş – 14 Mayıs öncesi. ⁷

Bu konuda TBMM tutanaklarında şu bilgi var; Faik Ahmet Barutçu, 2.6.1950:

Marshall Planı yardımından 155 milyon liranın Amerikan Yardım Kanunu'na göre bütçemize ithali; bütçe, Meclis'e sevk edilmeden önce alakalılarla görüşülmüş ve Bütçe Kanunu'nun üçüncü maddesi bu görüşmeler sonunda varılan mutabakata uygun olarak hazırlanmıştır. Ancak bunun kullanılması yine Amerikan Kanunu'na göre muayyen usullere bağlı bulunduğundan bunu halletmek için görüşmelere arsız devam edilmiş ve bu maksatla Amerika'ya bir heyet gönderilmiştir. Bu heyet Amerikan makamları ile mutabakata varıldığını telgrafla bildirmişti. Bu itibarla zamanımızda bu konuda prensibi halledilmemiş bir mesele kalmamıştır.

Hukuk dilinde “ikrar” diyorlar... Hazine'deki Kemal Beyin de kulakları çınlıyor.

B - MUNTZ, döviz rezervinin eksi 35.4 milyon lira olduğunu açıklamış, ayrıntılı bir şekilde. ⁸

C – 1948 yılı Milli Geliri 7 775 milyon lira iken toplam borç (iç + dış) 1948 yılı sonu itibarı ile 2 105 milyon lira. Borç/millî gelir oranı % 27.

D – 1938 yılı 100 alındığında 1949 yılı için toptan eşya fiyat endeksi % 504

E – İstanbul'da tefeci faizlerinin % 90 - % 200 arasında değişebildiğini yazmış.

İkinci bölümü (Dış Ticaret) ve üçüncü bölümü (Tarım ve hayvancılık) atlayarak dördüncü bölüme geçiyorum: Sanayi

MUNTZ, 192 sayfalık kitabında sanayie 13 sayfa ayırmış. On üç sayfada 1950 yılında Türkiye sanayiinin tam ve ayrıntılı bir fotoğrafını çekmiş. Ayrıntılı tablolar vermiş. Başka hiçbir kitapta (yazarı Türk ya da yabancı) bu kadar çok bilgi yok. Bence önemli bölümleri özetliyorum:

⁷ Sayfa 4
⁸ Sayfa 11

A – Sanayide devletin ağırlığı var:

Tekstilde % 55 - % 60

Şekerde % 100

Kağıtta % 100

Tekel ürünlerinde % 100

Çimentoda % 25

B –Özel sektör tekstil, çimento ve gıda sanayiinde – küçük ölçekli kuruluşlar 1949 yılında özel sektör üretimi gerilemiş. Tarımda kötü bir yıl yaşandığı ve satın alma gücü gerilediği için.

C – Sanayi üretimi konusunda istatistiki bilgiler yetersiz. ECA'dan tekni yardım alınarak iyileştirmeye gidilecek.

D – Gene de 1938 yılına kıyasla % 56 büyüme hesaplamış yazar.

MUNTZ genel bir girişten sonra alt sektörlerle geçiyor. Karabük'deki dengesizliklere (Thornburg'dan daha yumuşak bir üslupla) değiniyor ve ek yatırımların gerektiğini kabul ediyor: yaklaşık 10 milyon Sterlin. Ankara'daki uçak ve uçak motoru fabrikasını kısaca anlatıyor. Uçak motoru fabrikasındaki tezgah yatırımlarını önemsiyor.

Tekstilde (pamukluda) Sümerbank'ın 125 bin iş ve 3200 tezgahına karşılık özel sektör fabrikalarında 113 bin iş ve 1500 tezgahı bulunduğunu belirtiyor. Sümerbank 93 milyon metre, özel sektörün ise 64 milyon metre kumaş ürettiğini, buna karşı toplam ihtiyacı 293 milyon metre olarak hesaplıyor. Devam eden tevsii yatırımını Bakırköy bez fabrikası.Yeni yatırımlar (planlanmış) İzmir, Denizli ve Erzincan. Ayrıca Ereğli fabrikası için ek yatırım: dikiş ipliği üretim ünitesi. Türkiye 1950 yılına kadar (Ereğli devreye girene kadar) dikiş ipliğini ithal ederdi!

Yünlü, kendir, ipek ve suni ipek alt sektörleri için de benzer bilgiler var.

Şişecam, çimento ve şeker alt sektörlerinde üretimin yetersiz olduğuna işaret ediyor. İzmit'de üçüncü fabrika için Almanya'ya tezgah siparişi verildiğini belirtiyor.

TEKEL'in fabrikalarını ve yıllık üretimlerini veriyor.

MUNTZ, kitabın yedinci bölümünde, Bayındırlık İşleri, elektrik enerjisine yer vermiş. Burada vurguladığı acı gerçek, üretimin son derece düşük bir düzeyde olduğu. 50 MW'lık tek bir kuruluş var: Silahtarağa-İstanbul. Bölgeler arası eşitsizlik çok fazla. Devam etmekte olan enerji yatırımları 0.5 – 6.6 MW gibi

küçük tesisler. EİE'nin Sarıyar-Seyhan-Gediz projelerine kısaca değiniyor ancak bunların finans kaynaklarının henüz bulunmadığını vurguluyor. Bu projelerin en erken dört yıldan önce gerçekleştirilemeyeceğini hatırlatıyor.

Çatalağzı'nın 1948 yılının ikinci yarısında işletmeye geçtiğini ancak enerji nakil hatları çekilmediği için çok düşük kapasitede çalıştığını belirtiyor.

Kitabın son, sekizinci, bölümü "Dış Yardım ve Yatırımlar" başlığı altında Türkiye'nin son iki yılda (1948-1950) Marshall fonundan ve Avrupa kaynaklarından aldığı dış kaynağı hesaplıyor: toplam 264 milyon Dolar. Bunun 55 milyon Dolarlık kısmı ile 1950 bütçesindeki açığı kapatıldığını açıklıyor. Yardımların devam edeceğini ve bu kaynaklarla Türkiye'nin kalkınma planında (VANER ve türevleri) yer alan yatırımlara başlanacağını belirtiyor.

1945 – 1950 arasında Türkiye ayrıca 35.5 milyon Dolar ABD Export-Import Bankası'ndan olmak üzere Dünya Bankası'ndan da kredi kullanmış. Bunların hepsi toplandığında Yahya S. Tezel'in verdiği 391 milyon Dolar toplam dış kaynağa ulaşıyor. MUNTZ, TEZEL'i bir anlamda teyit etmiş oluyor.

391 milyon Doları, 1950 yılında TBMM'nin onayladığı devlet bütçesindeki toplam gelir meblağına oranlayarak noktalıyorum:

Toplam dış kaynak: 391 milyon Dolar	= 1095 milyon TL
1950 yılı toplam devlet geliri	= 1313 milyon TL
Oran	= % 83

Not: Dış kaynağın aslan payı son iki yılda alınmış. Bu durumda 14 Mayıs öncesi Devlet bütçesinin yaklaşık % 40'ı dış kaynaklardan takviye edilmiş. Hazine'deki Kemal Bey'e saygı ile duyurulur.

MUNTZ, kitabın son bölümünü 34 tabloya ayırmış. Bu tablolarda son derece değerli bilgiler var. Özetliyorum:

Ek – 1 Bütçeler hakkında bilgiler. 1948 – 1950 döneminde, son üç bütçede ortalama açık % 11.4 düzeyinde.

Ek – 3 1950 bütçesinde savunma harcamaları % 30.8 iken kamu borçlarının servis yükü % 13.7

Ek – 5 1948 yılında Türkiye'nin toplam borcunun, milli gelire oranı % 27.

Ek – 6 1949 yılı sonu itibarı ile altın stoku 137 ton. (14 Mayıs'ta 4 tonu rehin edilmiş 127 ton). Konvertible döviz rezervi ise eksi 12.6 milyon Dolar.

Ek – 7 Tedavüldeki para, 1938 yılında 100 ise, 1949 yılında 460.

Ek – 8 Bankalar. Merkez Bankası dahil 10 büyük banka var. Bunlardan Sümerbank (en büyük banka), Etibank ve Emlak Kredi Banası bugün artık yoklar. Ayrıca 2 –3 şubesi olan 23 küçük bankanın isimlerini vermiş MUNTZ. Bugün hiçbiri yok. Son giden Türkiye İmar Bankası! İki özel banka (Osmanlı ve Selanik Bankası) da gidenler arasında. Beş yabancı bankadan bugün ayakta kalan bir tek Hollanda Bankası. Türkiye'nin bankacılık sektörü çok dinamik.

Ek – 9 Dış Ticaret. 1948 yılının dış ticaret açığı 219 milyon TL. İhracat ise 551 milyon TL. Açığın toplam ihracata oranı % 39.75!

Ek – 11 İthalatın bileşimi (1949):

Tekstil % 16
 Buğday ve un % 5
 Şeker % 1
 Bu üç kalemin toplamı: % 21
 Petrol ve ürünleri % 8
 Demir-Çelik % 11
 Tekstil makineleri % 1 (tevsii yatırımları için)
 Makineler ve yedek parçaları % 8
 Traktör ve diğer tarım makineleri % 6
 Demiryolu araçları % 5
 Motorlu araçlar ve yedekleri % 3
 İlaç ve ham maddeleri % 2

Ek – 12 – Ek – 16 Dış Ticaret hakkında ayrıntılı tablolar

Ek – 17 Şeker Üretimi. 1949 yılında üretim 135 bin ton, tüketim 120 bin ton, kişi başına yılda 6 kg.

Ek – 18 ve Ek 19 TEKEL ile ilgili. 20 bin kişi çalışıyor. Yılda 16 bin ton sigara, 19 milyon litre bira, 6 milyon litre şarap ve 7 milyon litre rakı üretimi var.

Ek – 20 Yıllık maden üretimi ve ihracatı

1949 yılında 415 bin ton krom çıkarılmış, 353 bin tonu ihraç edilmiş. Aynı yıl ham demir üretimi 218 bin ton. Linyit ise 1 236 bin ton. Bakır ihracatı 1946 yılında 24 bin ton iken 1949 yılında 7 bin tona düşmüş.

Ek – 21 Yollar

1949 yılında Türkiye'de 349 km asfalt kaplamalı yol var.

Ek – 22 – Ek – 32 TCDD, Devlet Hava Yollar ve Deniz Yolları ile ilgili ekler.

Ek – 33-34 Sanayi kuruluşları ve belediyelerin elektrik enerjisi üretimleri. İki adet 10 MW'lık jeneratörü bulunan Karabük'te yılda 35 milyon kwst üretim var. Günde sekizer saat çalışsalar 58 milyon kwst üretebilecekler. Kapasite kullanımı çok düşük. 63 bin nüfuslu Antep'de 1947 yılında 500 bin kwst elektrik üretilmiş: Kişibaşına günde 22 wattaat!

İşte 14 Mayıs öncesi Türkiye'nin mali-sınai ve enerji durumları.

SONUÇ:

Kitabının kaynakçasında Muntz'u gösteren az sayıda yazarlardan biri Prof Dr Yahya S. TEZEL'dir: "CUMHURİYET DÖNEMİNİN İKTİSADİ TARİHİ (1923 – 1950). Bu kitap beş baskı yapmıştır. Önemli bir kitaptır.

Prof TEZEL'in, 391 milyon Dolar dış kaynağın ayrıntılarını verdiği 205 inci sayfa ile yabancı kaynakları irdeleyen 433 üncü sayfada iki ilginç tespiti vardır:

Türkiye'nin kapitalist metropollere olan ticaret bağımlılığı ve ticaret bağımlılığının getirdiği mali bağımlılık, 1940'ların sonuna doğru yeniden güç kazanmaya başlamıştır. (205)

1947 – 1950 arasında dış açıklar bir ölçüde Merkez Bankası'nın altın ve döviz rezervleriyle fakat daha büyük ölçüde ABD Hükümeti'nden (1) alınan yardım ve borçlarla kapatıldı. Yabancı kaynakların Türkiye ekonomisindeki toplam kaynak kullanımına katkısı 1946 yılında % 1'den 1950'de % 4'e yükseldi. ⁹ 1947 – 1950 arasındaki Amerikan kredileri, hükümetin *sanayileşme* politikasında ağırlığın yeniden özel sektöre verilmesinin iktisadi koşullarını sağlamaya yönelik çalışmaları kolaylaştırdı.

Prof TEZEL, kitabının 205 inci sayfasında Avrupa ülkelerinden alınan kredilerin ayrıntılarını vermiştir. Bu bilgiye göre, Çekoslovakya'dan 5, işgal altındaki Avusturya'dan dahi 3 milyon Dolar kredi alınmıştır.

MUNTZ'un 1950 yılında yazdığı kitap ile Prof TEZEL'in kitabının konu ile ilgili bölümleri Hazine'deki Kemal Bey'in ne kadar büyük bir yanılğı içinde bulunduğunu tüm çıplaklığı ile ortaya koymaktadır.

⁹

Tezel: Türkiye ekonomisinde kullanılan toplam kaynakların içinde dış kaynakların payı; 1951 – 1955 arasında % 3, 1956 – 1958 arasında % 1, 1959 – 1962 arasında % 3, 1963 – 1967 arasında % 2, 1968 – 1972 arasında % 1 oldu. 1973'ü izleyen yıllarda Türkiye'nin içine düştüğü dış ödemeler krizi nedeniyle bu oran 1975 – 1977 arasında % 5'e yükseldi.

1946 – 1950 arasında işbaşına gelen CHP hükümetleri (Peker 13 ay – Birinci ve İkinci Saka toplam 16 ay – Günaltay 16 ay) dış kaynak bulmak için adeta bir yarış içine girmişler, biriktirdikleri altın stoklarını da eritmişler, yeni büyük yatırımları başlatamamışlar, Sayın Kurdaş'ın yazdıklarının tam tersine, bütçe açıklarını dahi Amerikan yardımı ile, Meclis'ten bütçe çıkmadan önce, son dakikada gelen, telgraflarla çözüme kavuşturmuşlardır. İşte MUNTZ, işte Prof TEZEL işte TBMM tutanaklarında CHP sözcüsü Faik Ahmet Barutçu.

NOT: Lingeman ve Muntz'un kitapları 1945 – 1950 dönemini incelemek isteyen herkes için son derece değerli yapıtlar. Fotokopi çekmek isteyenler bana veya Milli Kütüphane'ye başvurabilirler. İngiltere Büyükelçiliği'nde yok.

